

W ramach programu edukacyjnego Narodowego Instytutu Architektury pn. „Budowaliśmy samochody. Starachowice jako miejsce transformacji”, na przystankach miejskich pojawiły się hasła „transformacja” oraz fotografie wybitnego fotografa Pawła Pierścińskiego. Ten, oparty o autorskie zdjęcia i społeczne działania w przestrzeni miejskiej, projekt Instytutu, pokazuje i stawia pytania o to, jak bardzo Starachowice zmieniły się w ciągu kilkudziesięciu lat transformacji.

Transformacja w mniejszych miastach, których funkcjonowanie oparte było o jedną gałąź przemysłu, oznacza destabilizację, kryzys i zapaść demograficzno-społeczną. Kiedy wielkie ośrodki widzą w zmianie ustroju i gospodarki szansę oraz pretekst do zmian, miasta takie jak Starachowice stają nad przepaścią. W szczytowym momencie Fabryka Samochodów Ciężarowych „Star” zatrudniała 22 tysiące pracowników. Po przekształceniu FSC w 1991 roku pracę straciło tysiące osób, co spowodowało utrwalenie się w mieście głębokiego, strukturalnego bezrobocia. W ostatnich latach działalności fabryki około 60% mieszkańców Starachowic pracowało bądź wiązało swoje utrzymanie z produkcją samochodów ciężarowych. W bardzo krótkim czasie zostali oni pozostawieni bez środków do życia i wskazówek dotyczących swojej przyszłości.

Nawiązując do zrealizowanej w Instytucie Dizajnu w

Kielcach wystawie Pawła Pierścińskiego pt. „Mity postępu” proponujemy oparty o fotografię i działania w przestrzeni miejskiej projekt, pokazujący i stawiający pytania o to, jak bardzo miasto-fabryka zmieniło się w ciągu kilkudziesięciu lat transformacji. Jakie problemy udało się przezwyciężyć, a z jakimi konsekwencjami zmian zapoczątkowanych w latach 80. miasto i jego mieszkańcy borykają się do dziś.

Transformacja pozostawiła ślad na życiu całego polskiego społeczeństwa, a świadectwem przemian gospodarczych i społecznych pozostała architektura. Ogólnopolskim znakiem transformacji była degradacja krajobrazu Starachowic, a później rosnące koszty ekonomiczne i społeczne funkcjonowania miasta. „Chaos przestrzenny, zapaść transportu miejskiego, mieszkalnictwa, kultury i edukacji, rosnące problemy i rozwarstwienie społeczne. Brak słyszalnego głosu mieszkańców.” – takie problemy w polskich samorządach wskazywał już w 2012 roku Kongres Ruchów Miejskich zorganizowany w Łodzi. Transformację ustrojową w całej Polsce łączyła niska jakość przestrzeni publicznych, przypadkowość w formach zabudowy i architekturze zespołów urbanistycznych. Działki w centrum miasta użytkowano jako parkingi, zabrakło racjonalnej polityki przestrzennej. W całej Polsce czasów transformacji nie zadziałał system planowania przestrzennego i wadliwe prawo dotyczące architektury. Nastąpił kryzys zawodu urbanisty i marginalizacja interdyscyplinarnej wiedzy w planowaniu.

W całym kraju, również w Starachowicach, przekształceniom uległ majątek przedsiębiorstw państwowych, które z dnia na dzień stawały się właścicielami gruntów i nieruchomości położonych w centrum miasta. W wyniku prywatyzacji wieloletni dorobek pokoleń górników, inżynierów i robotników zmieniał się jedynie w grunt oraz nieruchomości „na wynajem” lub „na sprzedaż”. Taki los spotkał największe przedsiębiorstwa państwowe. W Starachowicach zabrakło racjonalnej intensyfikacji zabudowy miasta i rewitalizacji, którą zaczęto realizować dopiero w ostatnich latach, a marzeniem wielu mieszkańców były domy jednorodzinne. Indywidualna zabudowa w bardzo różnych formach nie scalała rozbitego miasta, ale potęgowała poczucie chaosu przestrzennego i skazała wielu mieszkańców na uzależnienie od dojazdu prywatnym autem.

W programie edukacyjnym **„Budowaliśmy samochody”** szukamy odzwierciedlenia transformacji w przestrzeni miasta. Szukamy świata, który odszedł do przeszłości. Staramy się odpowiedzieć na pytanie, jak gwałtowne zanikanie przemysłu odbiło się na przestrzeni miasta? Jakie szersze procesy ekonomiczne za nim stały? Choć ekonomia lat 90. skutecznie zniechęciła opinię publiczną do wkraczania na jej terytorium, to projekt proponuje mieszkańcom miasta użyteczny SŁOWNIK debaty o transformacji. Bez zrozumienia tego, co się stało, trudno świadomie wykonać krok w przyszłość.

Paweł Pierściński (1938-2017) to wybitny fotograf związany z Kielcami i regionem Gór Świętokrzyskich oraz Podziem. Współtwórca Kieleckiej Szkoły Krajobrazu – nurtu w krajobrazowej fotografii czarno-białej. Kształcił się na inżyniera budownictwa lądowego i uzyskał dyplom na Politechnice Warszawskiej. Przygodę z fotografią rozpoczął w 1952 roku, portretował przyrodę i przemysł, a także miasta i wsie okolic Kielc. Jego bogata spuścizna artystyczna i archiwum negatywów to wielkie „archiwum kielecczyny”. Znajdziemy tu charakterystyczne pagórki, pola, trawiaste miedze, a także ciemne plamy lasu. Wśród najważniejszych prac artysty warto wspomnieć cykle: „Portret Ziemi Kieleckiej”, „Struktury”, „Krajobrazy z pierwszym planem”. Swoją postawę twórczą nazywał „dokumentacją”. Przy użyciu aparatu fotograficznego utrzymywał swoje obserwacje struktur obecnych w pejzażu. Przygotował ponad 200 wystaw indywidualnych. Opublikował kilkanaście albumów fotograficznych (m.in. *Struktury*, *Między Wisłą a Pilicą*, *Staropolski Okręg Przemysłowy*). Był również autorem wielu tekstów, a w 2004 roku została wydana antologia *Czas krajobrazu*, zawierająca jego teksty opublikowane w latach 1975-2004.

W dorobku Pawła Pierścińskiego ważne miejsce zajmują też przemysł i codzienne życie robotników. Archiwum fotograficzne artysty zawiera bogatą dokumentację Starachowic z czasów transformacji ustrojowej. Patrząc na jego zdjęcia możemy dziś opisać i dostrzec zmiany, jakie zaszły w przestrzeni miasta: od upadku przemysłu po

zmiany przestrzeni publicznych i nowe funkcje najważniejszych budynków.

Organizatorzy: Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki, Urząd Miejski w Starachowicach, Starachowickie Centrum Kultury. Partnerzy: Spółdzielnia Socjalna "Starachowiczanka".

Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki to państwowa instytucja kultury, która poprzez działalność popularyzatorską, wystawienniczą, edukacyjną oraz wydawniczą ma kształtować świadomość społeczną, promować kulturę architektoniczną i urbanistyczną oraz podejmować starania w kierunku zachowania narodowego dziedzictwa architektonicznego XX wieku. Zajmuje się także prowadzeniem badań nad architekturą i urbanistyką oraz upowszechnianiem wiedzy z tych dziedzin. Jedną z misji Instytutu jest bieżąca współpraca z architektami, samorządami i użytkownikami przestrzeni publicznej w celu podniesienia jakości przestrzeni wspólnych, znalezienia równowagi w ich rozwoju oraz porozumienia w procesie ich projektowania i planowania.

Narodowy Instytut Architektury i Urbanistyki - Przestrzeń wspólna jest wartością www.niaiu.pl.

Kurator: Kacper Kępiński

Edycja 2020

Opublikowano: poniedziałek, 07, październik 2019 12:36
Odsłony: 37988

Teksty i opracowanie: Tomasz Fudala

Fotografie: Paweł Pierściński - z kolekcji prywatnej

Grafika: Katarzyna Nestorowicz

Komunikacja: Dominik Witaszczyk